

As a peculiar form of public consciousness along with science and religion it reflected the most important stages of development of society and the person.

The author pays special attention to the concept "metaphysics" that means "after physics".

"Metaphysics" – Aristotle's philosophical works which were written by the philosopher after treatises on physics were called so, brought him an international fame. The metaphysics, according to Aristotle, is a volume look on micro – and macrocosmical processes. And though these processes take place, according to Aristotle, in the out of the material spaces, the metaphysics exists in close connection with natural-science knowledge. But, nevertheless, the metaphysics more often studies laws by means of occult methods and goes beyond a material world.

Another association with magic – the concept of mysticism. In household sense it means belief in the divine, mysterious, supernatural world, in something mysterious, unclear. In a context of philosophical research it is a difficult concept, which demands detailed research and has the structure.

Very often magic is confuse with an occultism, but an occultism is a complex of some sciences which aren't officially recognized. These are such as metaphysics, magic, an astrology, alchemy, numerology, etc. The occultism deals with transferring esoteric sciences from secret ones, which are clear only to elite, into available for general public knowledge.

For understanding of magical it is also important to know what parapsychology is. In the article it is noted that it is branch of the paranormal psychophysical phenomena, such as extrasensory perception which occurs without use of sense organs. Telepathy, clairvoyance, telekinesis, paramedicine and so forth concern to them.

In an associative array with magic there are also such concepts as theosophy and a teurgy. The theosophy is the doctrine about Divine comprehension, about secrets of beyond the grave world, and the teurgy is a kind of magical by means of which it is possible to change and explain a course of events, calling divine force.

To this field it is possible to add chiromancy which applies for possibility of a prediction of the future on lines on the person's palms. Such manifestations are involved in space of the magic, as healing (use of traditional medicine), magic and sorcery.

It is expedient to pay special attention to a shamanism – an early form of the religion based on communication of the shaman with spirits. This communication is carried out by means of ritual which is accompanied by specific singing of the shaman, exotic dances. The main objective of the shaman contains in "treatment", in influencing on weather, to cause a rain, to ask spirits to help with something.

The importance is given also to the esoteric which is based on idea of secret sense of the Universe. Esoteric concerns those philosophical schools and doctrines which are studied by secret societies. Esoteric is the privilege of mystical elite for many years. Today the term "esoteric" is used for those doctrines and schools which don't admit science, but play rather important role in the system of knowledge.

Among scientists there is such an opinion that the person's brain has potentially huge opportunities, but he uses only five percent. At unconscious level of processed information it is acquired much more, than on the conscious. It is revealed that during human evolution some zones of a brain atrophied and exist as atavisms. If it isn't result of personal experience, not reflection of the outside world but something secret, some code, then why it is impossible to assume what there is an existence of streams of consciousness which don't dependent on the person?

The idea of freedom of consciousness promoted revival of one more direction of an irrationalism – some counterculture at the heart of which there is an idea about the introduction in space of boundless consciousness, and also total passion to mysticism and magic of the ordinary person – an esoteric.

It is obviously that in opinion of esoterics, the main mission of the person is the way of individual transformation that is a way from usual reality to esoteric. In opinion of esoterics, this way clarifies the personality, intensifies its processes of knowledge of the truth, the Divine. All occult sciences, including magic are considered esoteric.

Frames of research of a configuration of magic as a part of occult sciences allows substantially- historical and the epistemological aspects of research. Studying the place of magic as of some kind a link between religion and science, the author addresses to cultural history of ancient civilizations.

So, having analyzed different types of manifestation of magic, various associative concepts existing near it, the author defines powerful communication of magic with religion. In this regard bases of ritual and anthropological approach to research of magic content configuration. In mankind there were always inherent belief in mysterious, hope for a miracle, aspiration to mystical attitude, became an important factor in formation of such cultural phenomenon as magic.

Key words: magic, approach, culture, science, religion, analysis.

УДК 929Перетц(045)

Стахієва Наталя Володимирівна
аспірантка

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В. М. ПЕРЕТЦА

У статті висвітлюється діяльність і творча спадщина доктора російської словесності, академіка, дослідника і педагога Володимира Миколайовича Перетца. Розглядається культурологічний аспект досліджень вченого, що сформувався на стику філології, літературознавства, джерелознавства, текстології, палеографії, археографії, фольклористики, мистецтвознавства та представляє зразок міждисциплінарного підходу до вивчення культурного надбання.

Ключові слова: культурологія, філологічні дослідження, культура, культурна спадщина, літературні пам'ятки.

Сучасне становлення науки культурології привернуло увагу до ідей і теорій, що поєднують науковість, культурно-історичну значимість та духовну цінність. На цій основі актуальним став всебічний аналіз творчої спадщини діячів, які зробили вагомий внесок у вивчення культурного надбання. Осмислення і аналіз спадку сприяють процесу збереження, збагачення та популяризації цінностей і досягнень вітчизняної культури. Так, значний внесок у розвиток творчого потенціалу та наукового середовища кінця XIX – початку XX століття зробив доктор російської словесності, академік, видатний вчений, дослідник і педагог Володимир Миколайович Перетц. Однак, незважаючи на його видатні наукові заслуги, його персона досі залишається в тіні. Така несправедливість пов'язана насамперед з динамікою культурно-історичного процесу, оскільки активна діяльність вченого припадала на період соціально-політичних змін у радянському суспільстві. Наука була заідеологізована, а оскільки науковий погляд В. М. Перетца був прогресивним й не відповідав тодішнім реаліям та ідейним стандартам, зі зрозумілих причин вчений був репресований, а його творчий доробок незаслужено забуто.

Життєвий шлях і творчість В. М. Перетца висвітлювалися в працях В. П. Адріанової-Перетц, М. К. Гудзія, В. І. Кречотень, Л. В. Матвєєвої, Л. Є. Махновця, С. М. Міщука, М. К. Наєнка, Я. О. Поліщука, Л. Г. Реви, М. А. Робінсона, С. К. Росовецького, О. М. Сліпушко, О. Н. Сенік. Однак дослідження його наукового доробку мають лише філологічне спрямування та не висвітлювалися у культурологічному контексті.

Мета статті полягає у висвітленні творчої спадщини В. М. Перетца, насамперед його культурологічного аспекту. Наукові праці дослідника є складовою духовного багатства, вивчення яких дозволяє визначити значимість культурної спадщини у світовому процесі розвитку людства, осмислити культурно-історичну динаміку розвитку.

Вивчення творчої спадщини В. М. Перетца є значущим для більшості гуманітарних наук, що пояснюється як універсальним характером діяльності вченого, так і процесом інтеграції сучасної науки. У наукове поле діяльності дослідника входили філологія, літературознавство, джерелознавство, текстологія, палеографія, археографія, фольклористика, мистецтвознавство. Так, перебуваючи на стику дисциплін, наукове знання розвивалося різнопланово. Праці В. М. Перетца та його наукових вихованців представляють зразок міждисциплінарного підходу до дослідження культурного надбання.

Очевидно, що місце історії літератури в історії культури надзвичайно велике. Аналіз наукової спадщини вченого показує, що, займаючись давньоруською літературою, йому було тісно в рамках класичної філології. З "моментів самовизначення" сучасного літературознавства (стаття Б. М. Ейхенбаум "Як зроблена "Шинель" Гоголя" (1918), яке полягало в аналізі художнього тексту, були науково обгрунтовані межі літературознавства як науки. Однак діяльність та коло наукових інтересів В. М. Перетца у ці межі не вкладалися, оскільки його цікавило не тільки як "зроблена шинель", а й те, чому саме так. Відповідь на дане питання була можлива в умовах зіставлення досліджуваного об'єкту з іншими явищами культурного життя, оскільки і те й інше є різними сферами вираження однієї і тієї ж культури [2, 154]. Так, В. М. Перетц поступово постає перед нами як учений, що вільно працює практично в усіх, актуальних для його часу, галузях гуманітарного знання. Предметом його досліджень була філологія у всіх її ракурсах, історія та мистецтвознавство, що вивчаються в їх неминучому перемержуванні. Свідченням тому є його численні універсальні роботи [7-17].

Дослідивши праці вченого, можна виділити головну особливість його наукового стилю, яка проявлялася в умінні гармонійно поєднувати літературознавчий, історичний, філософський, мистецтвознавчий та інші підходи і методи досліджень. Такий академічний універсалізм дозволив вченому вийти за рамки філології і розвиватися в руслі суміжних наукових досліджень гуманітарної сфери, що призвели у кінці XX століття до формування нової галузі знання – культурології.

Окреслюючи предмет вивчення гуманітарних наук, В. М. Перетц писав: "Галузь наук природничих вивчає творчість природи і результати цієї творчості. Галузь гуманітарних наук має своїм предметом вивчення життя і творчості людини, що проявляється у створенні нових явищ, не даних природою. У той час як науки природні вивчають людину як одне із проявів творчості природи, як зоологічну особину, науки гуманітарні досліджують те, що створено нею самою як у сфері проявів її життя, так і думки, почуття, фантазії, тобто вчинки людини і її думки, виражені у слові" [14, 9]. Виходячи із наведеного, можна говорити про судження автора з приводу культурної складової людського буття і судити про міждисциплінарний характер культурології як різновиду універсального гуманітарного знання. Базисом національного розвитку при цьому є культура, складовими частинами якої є писемність, мистецтво.

Погляд на світ і осягнення його сутності людство прагнуло реалізувати у фольклорі, мові, релігії, літературі, мистецтві. Саме різноманіття форм прояву людської свідомості лягло в основу дослідницької роботи видатного вченого. В. М. Перетц вивчав джерела (фольклор, літературу, мистецтво) як форми прояву творчості людини і як об'єкт дослідження, що відображає культурне різноманіття людської діяльності. Тобто мистецтво, мову, релігійно-філософські погляди, побут і звичаї, традиції – все, що створено руками й розумом людини і що, в свою чергу, є предметом культурології. Звернення до чого дозволяє повніше і глибше зрозуміти специфіку культурного цілого. При цьому академік конструював своє бачення фактологічного матеріалу і інтерпретував джерело, створюючи новий процес вираження людської свідомості і прояву творчої діяльності, втілених у формі, чим так само збагачував культурну скарбницю людства. Так функціонує механізм збереження культури, будучи елементом культури і засобом її трансляції. "... Історія культури є не лише історія змін, але й історія накопичення цінностей, що залишаються живими і дієвими елементами культури у подальшому розвитку" [2, 91].

Ґрунтуючись на біографічних даних вченого, можна зробити висновок, що формуванню культурологічних інтересів В. М. Перетца сприяли виховання, гуманітарна освіта, прагнення відшукати, обробити, зберегти і передати майбутнім поколінням культурні цінності. Очевидно, що культурологічний ракурс філологічних досліджень академіка в істотній мірі сформувався під впливом соціально-культурного контексту, оскільки вчений жив і творив на рубежі XIX–XX століть, коли актуальності набули польові дослідження фольклористів, етнографів, джерелознавців. Так, вивчаючи пам'ятки давньої писемності, літературного різноманіття або займаючись дослідженнями в галузі театру, мистецтва або ж проблемами збереження і передачі культурної спадщини, Володимир Миколайович виходив за вузькопрофесійний кордон на широкий соціально-історичний науковий простір, у багатомірність культурного простору, вписуючи досліджуване явище в контекст цілого – культури.

Володимир Миколайович писав: "Відтак, ми розрізняємо і вивчаємо історію, тобто прояв думки у діянні, в зовнішньому світі (створення форм побуту, державних організацій, економічних відносин і т. п.) і філологію, тобто прояв людської творчості у слові як такому (мова, література)" [14, 9]. У цьому контексті змісту поняття "філологія" відповідає визначення, наведене у праці Рижової С. В.: "філологія" – це сукупність гуманітарних дисциплін – лінгвістичних, літературознавчих, історичних та інших, які вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний та стилістичний аналіз письмових текстів" [20, 102]. Вчений наголошував на необхідності поглибленого розуміння природи тексту як загальнокультурної цінності, що несе на собі відбиток людської думки, включає її у світ соціальних комунікацій, визначаючи суб'єктом міжкультурного діалогу. Так, безпосереднім об'єктом його аналізу є тексти – джерела, що відображають цілісність культурно-історичного, етнокультурного, духовно-морального, соціального та ментального аспекту культури. Отже, виходячи із наведеного, основоположними ставали вихідні категорії культурологічного аналізу: "смісл" як певний зміст, "текст" як зовнішня форма його вираження та "інтерпретація" як засіб пізнання першого і другого [3, 20]. Даний культурологічний аспект проявлявся у вивченні закономірностей розвитку культури через ґрунтовне дослідження давніх літературних пам'яток.

Філологічний метод, застосовуваний вченим, "вивчає факти, що виникли як результат творчості людини в слові, і полягає в ретельному і всебічному вивченні пам'яток літератури з боку їхньої мови, способу передачі, походження, часу і місця виникнення, способу проникнення ззовні в це літературне середовище" [14, 51-52]. Можна говорити про те, що В. М. Перетц, досліджуючи джерела стародавньої писемності, застосовував основи культурної семантики для "дешифрування" та реконструкції культурних об'єктів як текстів, що несуть смислове навантаження. Оскільки "Слово, наділене функцією символу, вже не просто фіксує щось існуюче, а позначає його ідею, глибинний задум, який самим фактом позначення наближається до свого втілення" [2, 27-28].

Вивчаючи літературні пам'ятки, вчений застосовував культурологічний підхід, досліджуючи такі питання, як системний характер і своєрідність давньої писемності, простір і час художнього, загально-естетичні характеристики давньоруської творчості. "Інтерпретуючи літературний твір, вчений особливого значення надавав вивченню мови твору та її історії, розумінню не тільки букви, а й її духу. Дослідник вивчав різноманітні спеціальні значення та відтінки мови відповідної епохи і місця, значення зворотів, технічних назв, утворень у зв'язку з поглядами і звичаями часу і місця" [1, 35].

В. М. Перетц розглядав літературу в її культурно-історичному контексті. Виходячи з цього, можна говорити про те, що культурологічна складова філологічних досліджень В. М. Перетца полягає в історичному вивченні культурної динаміки та культури людської нації, перетвореної в духовні цінності (мова, література, мистецтво) і вираженої за допомогою символів і форм. В. М. Перетц писав: "Вивчаючи явища словесної творчості у їх розвитку, слід завжди пам'ятати, що для історика літератури об'єктом вивчення є не тільки те, що говорять автори, а й більшою мірою – те, як кажуть вони. Таким чином, предметом історико-літературного аналізу є вивчення історії розвитку сюжетів, їх розуміння і трактування авторами різних епох; вивчення композиції і стилю як виразника духу епохи та індивідуальності поета. Отже, історія літератури – це не тільки історія книг або тільки історія ідей самих по собі. Вона є історією літературних форм, що втілюють ідеї, і ідей – оскільки вони впливали на еволюцію форм" [14, 102].

Вчений творчо актуалізував проблему формального аналізу знакових явищ літературного мистецтва. Витоки якої беруть початок із часів Платона й Аристотеля та їх міркувань про види, роди і жанри поезії (епос, лірику, драму); авторів ренесансних та барокових поетик (до кінця XVIII ст.). Активно дискутувала цю проблему західноєвропейська наука, очевидність якої в період символізму та декадансу не викликала заперечень. Із плином часу й появою модерністських форм художнього мислення формотворче розуміння мистецьких явищ набуло актуальності в ідеях німецького естетика О. Г. Баумгартена (друга половина XVIII ст.), французького письменника, вченого Сент-Бева (40-ві рр. XIX ст.), французького дослідника літератури Е. Еннекена, віденського музикознавця Е. Гансліка, мюнхенського ґуртка формалістів – А. Фідлера, Г. Маре, А. фон Гільдербрандта (кінець XIX ст.), російського теоретика літератури О. М. Веселовського [6, 5-6; 19, 10]. Так своєрідного перетворення ця проблематика на початку XX століття набула завдяки ідеям В. М. Перетца, викладеним у працях методологічного характеру [9; 13].

Дослідник, продовжуючи ідеї О. М. Веселовського, наголошував на тому, що в літературі, як загалом у мистецтві, важливе не "що", а "як", і літературна історія має своїм предметом вивчення не цього "що" (змісту), а "як" (форми) [4, 149]. У формі, за В. М. Перетцем, відбивалася думка творця. "Під "формою" ми розуміємо всю сукупність засобів художньої об'єктивації – мова, стиль, прийоми композиції, сюжети – взагалі всі засоби, за допомогою яких ідея поета отримує дотикове буття і

набуває здатності викликати у читача і слухача відповідні ...емоції" [14, 14]. Так, сформувався погляд на "формальну" історію літератури як духовну діяльність людини, що заснована на образному узагальненні явищ дійсності з метою художнього проникнення в її суть [4, 50]. Такий метод професора виводив літературу на певне місце в системі мистецтвознавства й дозволяв добути її значення виходячи з естетичної значущості. Найбільшої реалізації цей метод знайшов під час досліджень вченого та його вихованців барокових творів XVII–XVIII століть. Оскільки сам матеріал спонукав до такого підходу, коли форма ставала автономною, а формальна довершеність цінувалась понад усе.

Досягнення формалізму стали підґрунтям естетичних теорій XX століття. Взагалі змістом дослідження й роботи семінару під керівництвом професора В. М. Перетца були проблеми методології й теорії літератури як феномена естетики у розумінні краси художнього явища від часів Аристотеля. Розуміння прекрасного впливає не зі змісту, а з форми предмету, сприймаючи яку людина проймається естетичним хвилюванням внаслідок її переживання. Однак, естетичний аналіз твору повинен здійснюватись у контексті сучасної історичної дійсності, оскільки критерії прекрасного історично змінюються. Так, наукові ідеї та праці вченого послужили опорою, без якої не могла бути написана "Поетика давньоруської літератури" Д. С. Ліхачова. "Смішно судити у XX столітті, з його поняттями про прекрасне, – про те, прекрасні або неприємні давньоруські повісті, ораторські твори, трагедії XVIII ст. тощо. Але, залишаючи осторонь наше ставлення до цих і подібних творів далекого минулого російської літератури, ми завжди повинні рахуватися з тим, як реагувала на них сучасна їм публіка і чи відповідають вони тим канонам прекрасного, витонченого, які існували в їх час" [14, 32].

Будучи широко відомим філологом, літературознавцем, джерелознавцем, академік вільно володів матеріалом літератури в усьому різноманітті її жанрів і стилів. Ці знання дозволяли вченому всебічно аналізувати провідні тенденції і процеси літературного розвитку, розглядати літературу в її зв'язку з історико–культурною ситуацією, оцінювати тексти в цілому, як літературне та культурне явище.

У текстах пам'яток цілісність культурного світу відображено в різноманітті явищ, що включені у поняття культури в контексті їх взаємозв'язків і взаємовпливів. Так, досліджуючи об'єкти, вчений вдавався до узагальнення, комплексності та універсалізму підходу до пізнання літературних явищ. Зіставлення досліджуваних об'єктів приводило до отримання нового знання як результату компаративного наукового аналізу. Комплексне використання методів наукового пізнання дозволило поєднати суворо історичний та образно–інтерпретаційний підходи в аналізі об'єктів, синтез історично достовірного фактичного матеріалу та його осмислення й трактування. Використовуючи об'єктивні методи, В. М. Перетц вивчав явища літератури у зв'язку із фактами культури та мистецтва, що належать іншим народам. Він вважав, що застосування порівняльно–історичного методу вимагає великої ерудиції, начитаності в літературах народів Заходу і Сходу і передбачає як основу знання мов [14, 48]. Наприклад, вивчаючи середньовічні пам'ятки Стародавньої Русі, вчений звертався до тексту "Слова о полку Ігоревім", колективної власності народів – спадкоємців культури Київської Русі. Багато робіт вченого засновані на східнослов'янському матеріалі. Смысловий зміст мовних одиниць він розглядав у тісному зв'язку з етнокультурним наповненням. Оскільки структура і значення слів несуть специфічні цінності, що відображають своєрідність і унікальність національної спільноти. Так, вчений висунув ідею історичної взаємодії діалогу культур та культурної спадкоємності. Виступаючи проти ізольованості культур, дослідник обґрунтував тезу про їх взаємовплив, як суттєвий чинник культурного різноманіття. Кожна окрема пам'ятка виступала передусім як документальне свідчення історичного процесу, феномен, у якому втілювався духовний зміст епохи, її технічні та мистецькі досягнення.

Своїми працями В. М. Перетц довів, що історія тексту пам'ятника повинна розглядатися в тісному зв'язку із світоглядом, ідеологією авторів, укладачів тих чи інших редакцій пам'яток. Тому, щоб відновити історію тексту пам'яток, текстолог зобов'язаний бути істориком, літературознавцем, мовознавцем, істориком громадської думки, істориком мистецтва, враховувати вплив людей і суспільства на долю пам'ятки. "Пам'ятки літератури вивчаються філологом завжди із залученням даних, пропонованих низкою допоміжних наук: бібліографії, палеографії, історії мови, хронології, біографії, історії громадянської та історії релігійних поглядів, історії літератур античних, слов'янських і західноєвропейських народів, історії мистецтва" [14, 52]. Виходячи з цих переконань, проблематика семінарія під керівництвом В. М. Перетца включала питання історіографії літератури, археографії, палеографії, текстології, історії нової та новітньої літератури, методології та історії наук, поетики та теорії літератури (за різними їх відділами), історії мови та словесності, народної словесності, історії слов'янських і західноєвропейських літератур, міфології, церковного і народного мистецтва.

Відтак, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що діяльність В. М. Перетца була спрямована на розвиток культури й передбачала пошук, збір, дослідження, передачу й популяризацію культурних цінностей. При цьому особистість вченого виступала як постать дослідника і проявів культурного різноманіття, і їх творця. Досліджуючи пам'ятки історичного минулого, В. М. Перетц розкрив невідомі та маловідомі явища, факти історії культури, в тому числі давньої української писемності. У науковий обіг було введено численні факти з історії та теорії літературознавства, визначено проблеми й перспективи розвитку літератури в рамках окремих етапів і стилів художньої творчості. Так він наповнив культурний простір того часу науковими фактами та джерельним матеріалом, що, у свою чергу, призвело до розуміння культури як прояву творчості, яка знаходила вияв у різноманітних творах мистецтва, літератури, естетичних смаках. Саме цей напрям став визначальним на ранньому етапі вивчення української культури. Завдяки своїм досягненням В. М. Перетц спрямував свою діяльність на збереження кращих наукових традицій і пам'яток культури. Така наукова обдарованість та енциклопедична освіченість вченого сприяли розвитку гуманітарних наук, а його праці зробили вагомий внесок у розуміння культури і формування нової галузі знання.

Література

1. Гнатюк М. Формальна методологія В. Перетца в концепції І. Франка / М. Гнатюк ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут філології // Філологічні семінари. – К., 2005. – Вип. 8 : Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В.М. – С. 33–39.
2. Запесоцкий А. С. Философия и социология культуры: избранные научные труды / А. С. Запесоцкий. – СПб. : СПбГУП : Наука, 2011. – 816 с.
3. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк та ін.; За ред. М. М. Заковича. 4-те ви – д., випр. і допов. – К.: Знання, 2009. – 589 с.
4. Наєнко М. Початок століття: пошук методології : (літературні рушення 90-х та модернізм, постмодернізм, авангард, молодь) / Наєнко М. // Слово і час. – 1997. – 10. – С. 47 – 51.
5. Наєнко М. К. Українське літературознавство: школи, напрями, тенденції / М. К. Наєнко. – К.: Видавничий центр "Академія", 1997. – 320 с.
6. Наєнко М. "Філологічний семінар": його витoki й розтоки / М. Наєнко ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут філології // Філологічні семінари. – К., 2005. – Вип. 8 : Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В.М. – С. 4–9.
7. Перетц В. М. Театральні ефекти в старовинному українському театрі / Перетц В. М. // Україна, 1916. – Кн. 1. – С. 16–33.
8. Перетц В. Н. Властотворный образ человеколюбия Божия. Сочинение иеромонаха Митрофана Довгалева, 1737 / Перетц В. М. – СПб., 1899. – 24 с.
9. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники. Корректированное издание на правах рукописи / В. Н. Перетц. – К., 1914. – 496 с.
10. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы / В. Н. Перетц. – СПб.: Типография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. – Т. I. Из истории русской песни. – Ч. 1. – 425 с.
11. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I – VII. (Несколько интермедий XVII – XVIII столетий) / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб., 1905. – Т. X., Кн. 1. – С. 51 – 104.
12. Перетц В. Н. К истории русской народной сказки. Сравнительные этюды / В. Н. Перетц. – СПб.: Типография Кондора Гольдберга, 1894. – 37 с.
13. Перетц В. Н. К истории украинского искусства // Археологическая летопись Южной России / В. Н. Перетц, 1905. – № 1/2. – С. 45 – 48.
14. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования / В. Н. Перетц. – Петроград : Академия, 1922. – 164 с.
15. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды / В. Н. Перетц. – СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1899. – Т. I. К истории Громника. Введение, славянские и еврейские тексты. – 426 с.
16. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древне-русской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор / В. Н. Перетц. – К.: Типография Императорского Университета св. Владимира; Акц. О-ва печ. и изд. дела Н.Т. Корчак-Новицкого, 1905. – IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. – 70 с.
17. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в древней Руси XI – XIV вв. / Перетц В. М. // Гермес. – Пгр., 1917. – Т. XXI, № 13 – 14 (сент.). – С. 205 – 210.
18. Перетц В. Н. Современная русская народная песня. Сравнительные этюды / В. Н. Перетц. – СПб.: Типо-литография и фототипія В. И. Штейна, 1893. – 51 с.
19. Росовецький С.В. М. Перетц – один із фундаторів "Слов'янського формалізму" / С. В. Росовецький ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут філології // Філологічні семінари. – К., 2005. – Вип. 8 : Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В.М. – С. 10 – 12.
20. Рыжова С. В. Культурологическое наследие Дмитрия Сергеевича Лихачева : дисс ... кандидата культурологии : 24.00.01 / Рыжова Светлана Валерьевна; [Место защиты: Вост.-Сиб. гос. акад. культуры и искусств]. – Красноярск, 2009. – 154 с.

References

1. Hnatiuk M. Formalna metodolohiia V. Perettsa v kontseptsii I. Franka / M. Hnatiuk ; Kyivskiy natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka, Instytut filolohii // Filolohichni seminary. – K., 2005. – Vyp. 8 : Khudozhnia forma. Prysviachuetsia 100-littiu filolohichnoho seminaru ta yoho zasnovnyku – profesoru Perettsu V.M. – S. 33–39.
2. Zapesotskiy A. S. Filosofiya i sotsiologiya kull'tury: izbrannyye nauchnye trudy / A. S. Zapesotskiy. – SPb. : SPbGUP : Nauka, 2011. – 816 s.
3. Kulturolohiia: ukrainska ta zarubizhna kultura: Navch. posib. / M. M. Zakovych, I.A. Ziaziun, O.L. Shevniuk ta in.; Za red. M. M. Zakovycha. 4-te vy – d., vypr. i dopov. – K.: Znannia, 2009. – 589 s.
4. Naienko M. Pochatok stolittia: poshuk metodolohii : (literaturni rushennia 90-kh ta modernizm, postmodernizm, avanhard, molod) / Naienko M. // Slovo i chas. – 1997. – 10. – S.47 – 51.
5. Naienko M. K. Ukrainске literaturoznavstvo: shkoly, napriamy, tendentsii / M. K. Naienko. – K.: Vydavnychiy tsentr "Akademiiia", 1997. – 320 s.
6. Naienko M. "Filolohichni seminar": yoho vytoky y roztoky / M. Naienko ; Kyivskiy natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka, Instytut filolohii // Filolohichni seminary. – K., 2005. – Vyp. 8 : Khudozhnia forma. Prysviachuetsia 100-littiu filolohichnoho seminaru ta yoho zasnovnyku – profesoru Perettsu V.M. – S. 4–9.
7. Peretts V. M. Teatralni efekty v starovynnomu ukrainskomu teatri / Peretts V. M. // Ukraina, 1916. – Kн. 1. – S. 16–33.
8. Peretts V. N. Vlastotvornyy obraz chelovekolubiyi Bozhiya. Sochinenie ieromonakha Mitrofana Dovgalevskogo, 1737 / Peretts V. M. – SPb., 1899. – 24 s.
9. Peretts V. N. Iz leksiy po metodologii istorii russkoy literatury. Istoriya izucheniya. Metody. Istochniki. Korrekturnoe izdanie na pravakh rukopisi / V. N. Peretts. – K., 1914. – 496 s.

10. Peretts V. N. Istoriko-literaturnye issledovaniya i materialy / V. N. Peretts. – SPb.: Tipografiya F. Vaysberga i P. Gershunina, 1900. – T. I. Iz istorii russkoy pesni. – Ch. 1. – 425 s.
11. Peretts V. N. K istorii pol'skogo i russkogo narodnogo teatra. I – VII. (Neskol'ko intermediy XVII – XVIII stoletiy) / V. N. Peretts // Izvestiya Otdeleniya russkogo yazyka i slovesnosti Imperatorskoy Akademii nauk. – SPb., 1905. – T. Kh., Kn. 1. – S. 51 – 104.
12. Peretts V. N. K istorii russkoy narodnoy skazki. Sravnitel'nye etyudy / V. N. Peretts. – SPb.: Tipografiya Kondora Gol'dberga, 1894. – 37 s.
13. Peretts V. N. K istorii ukrainskogo iskusstva // Arkheologicheskaya letopis' Yuzhnoy Rossii / V. N. Peretts, 1905. – № 1/2. – S. 45 – 48.
14. Peretts V. N. Kratkiy ocherk metodologii istorii russkoy literatury. Posobie i spravochnik dlya prepodavateley, studentov i dlya samoobrazovaniya / V. N. Peretts. – Petrograd : Akademiya, 1922. – 164 s.
15. Peretts V. N. Materialy k istorii apokrifov i legendy / V. N. Peretts. – SPb.: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk, 1899. – T. I. K istorii Gromnika. Vvedenie, slavyanskije i evreyskie teksty. – 426 s.
16. Peretts V. N. Novye trudy po istochnikovedeniyu drevne-russkoy literatury i paleografii. Kritiko-bibliograficheskiy obzor / V. N. Peretts. – K.: Tipografiya Imperatorskogo Universiteta sv. Vladimira; Akts. O-va pech. i izd. dela N.T. Korchak-Novitskogo, 1905. – IKh–KhV. S prilozhenim dvukh pamyatnikov drevney literatury. – 70 s.
17. Peretts V. N. Svedeniya ob antichnom mire v drevney Rusi XI – XIV vv. / Peretts V. M. // Germes. – Pgr., 1917. – T. KhKhI, № 13 – 14 (sent.). – S. 205 – 210.
18. Peretts V. N. Sovremennaya russkaya narodnaya pesnya. Sravnitel'nye etyudy / V. N. Peretts. – SPb.: Tipografiya i fototipiya V. I. Shteyna, 1893. – 51 s.
19. Rosovetskiy S.V. M. Peretts – ody n iz fundatoriv "Slovianskoho formalizmu" / S.V. Rosovetskiy; Kyivskiy natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka, Instytut filologii // Filolohichni seminary. – K., 2005. – Vyp. 8 : Khudozhnia forma. Prysviachuisia 100-littiu filolohichnoho seminaru ta yoho zasnovnyku – profesoru Perettsu V.M. – S. 10 – 12.
20. Ryzhova S. V. Kul'turologicheskoe nasledie Dmitriya Sergeevicha Likhacheva : diss ... kandidata kul'turologii : 24.00.01 / Ryzhova Svetlana Valer'evna; [Mesto zashchity: Vost.-Sib. gos. akad. kul'tury i iskusstv]. – Krasnoyarsk, 2009. – 154 s.

Стахієва Н. В.

Культурологическая составляющая филологических исследований В. Н. Перетца

В статье освещается деятельность и творческое наследие доктора русской словесности, академика, исследователя и педагога Владимира Николаевича Перетца. Рассматривается культурологический аспект исследований ученого, сформировавшегося на стыке филологии, литературоведения, источниковедения, текстологии, палеографии, археологии, фольклористики, искусствоведения, что представляет образец междисциплинарного подхода к изучению культурного наследия

Ключевые слова: культурология, филологические исследования, культура, культурное наследие, литературные памятники.

Stakhiyeva N.

Culturological aspect of philological studies of V.M. Perets

The modern formation of culturology has attracted attention to ideas and theories that combine scientific character, cultural and historical importance, and spiritual value.

The in-depth analysis of the works of scientists that have made a considerable contribution to the cultural heritage research became relevant. Thus, a considerable contribution to the development of artistic potential and the scientific environment, from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century, was made by a doctor of Russian philology, academician, an outstanding scientist, researcher and pedagogue Volodymyr Mykolayovych Perets. The studies of his scientific works were fulfilled only in the philological direction and did not cover the culturological aspect. Therefore, the aim of this article is to cover the scientific heritage of V.M. Perets and most of all, its culturological aspect. The scientific works of a researcher represent an element of spiritual wealth, and by studying them one can determine the meaning of cultural heritage in the world-process of humankind development, and comprehend the cultural and historical dynamics of development.

The studies of the works of V.M. Perets are significant for most humanities, that is explained both by the versatile character of the activity of the scientist and the progress of the integration of science.

The scientific field of the researcher included philology, the study of literature, the source study, the textual study, paleography, archeology, the study of folklore and the history of art. The works of V.M. Perets and his scientific followers represent an example of the interdisciplinary approach to the studies of cultural heritage. The peculiarity of his scientific style was manifested in the ability to combine different approaches and methods of research, such as literary, historical, philosophical and that of art. Such academic versatility allowed the scientist to go beyond philology and advance within the framework of adjoining scientific studies of humanities that at the end of the 20th century brought about the formation of a new branch of science, culturology.

Humankind strived to reflect the world view and the understanding of its essence in folklore, language, religion, literature and art. The very versatility of the forms of manifestation of human conscience formed the basis of the research work of the outstanding scientist.

V.M. Perets studied the sources (folklore, literature, art) as the form of the manifestation of creativity of people and as the object of research that reflects the cultural versatility of the activity of people, i.e. art, language, religious and philosophical views, way of life, customs, traditions – everything created by the hands and minds of people which in turn represent the subject of culture. The comprehension of it helps to understand more deeply and more completely the specificity of the cultural whole. At the same time, the academician expressed his own vision of the factual material and made the interpretation of the source, creating a new process of the expression of human conscience and the manifestation of creative activity, embodied in form, enriching the cultural heritage of humankind. This is how the mechanism of preservation of culture functions, being at the same time the element of culture and the means of its transmission.

The scientist emphasized the necessity of deep understanding of the nature of text as the general cultural value that bears the imprint of human thought, implementing it into the world of social communication, and defining it as the subject of intercultural dialogue. This way, the texts are an immediate object of his analysis, the sources that reflect the wholeness of the cultural, historical, ethnocultural, spiritual, moral, social and mental aspect of culture. The output categories of the culturological analysis were basic: "meaning" as certain content, "text" as the exterior form of its expression and "interpretation" as the way of perception of the former and the latter. Studying the sources of the ancient literature, V.M. Perets used the essential principles of the cultural semantics for "decoding" and reconstruction of cultural objects as the texts that carry the semantic load.

V.M. Perets viewed literature in its cultural and historical context. Hence it is possible to say that the culturological aspect of the philological studies of V.M. Perets consists of the historical studying of cultural dynamics and the culture of the human nation, embodied in spiritual values (language, literature, art) and expressed with the help of symbols and forms. The wholeness of the cultural world is reflected in the texts by the versatility of the phenomena, included to the notion of culture in the context of their correlation and interaction. Thus, studying objects, the scientist resorted to generalization, complexity and versatility of the approach to the comprehension of literary phenomena. The integrated use of the methods of scientific cognition let him combine strictly historical and imaginary interpretative approaches in the analysis of the objects, synthesis of the historically authentic factual material and its perception and interpretation.

He viewed the semantic content of the units of language in the context with the ethnocultural contents because the structure and the meaning of the words carry specific values that reflect the peculiarity and the uniqueness of the national community. Thus the scientist put forward the idea of the historical correlation of the dialogue of cultures and cultural succession. Being against the isolation of cultures, the researcher proved the thesis about their interaction as the fundamental factor of cultural versatility. Every single literary monument was foremost the documentary proof of historical progress, the phenomenon that showed the spiritual contents of the epoch, its technical and artistic achievements.

Thus, summing up the aforementioned, we can make a conclusion that the activity of V.M. Perets was directed towards the development of culture and involved search, collection, research, and transmission and popularization of cultural values. At the same time, the personality of the scientist appeared as the figure of the researcher of the manifestations of cultural versatility, as well as the figure of their creator. Studying the works of the historical past, V.M. Perets discovered the unknown or little known phenomena, facts from the history of culture, including the works of ancient Ukrainian literature. He brought into scientific-use numerous facts from history and the theory of literary criticism, and pointed out the problems and perspectives of the development of literature in the context of a single stage and a single style of art. He filled the cultural space of that time with scientific facts and sources that in their turn brought to the understanding of culture as the manifestation of creativity that found its reflection in different works of art, literature, and esthetical preferences. This very direction became critical at the early stage of the study of Ukrainian culture. Thanks to his achievements, V.M. Perets made the preservation of the best scientific traditions and cultural monuments the main aim of his activity. Thus, the scientific genius and encyclopaedical knowledge of the scientist favoured the development of the humanities and his works made a great contribution to the understanding of culture and the formation of a new branch of science.

Key words: culturology, philological studies, culture, cultural heritage, literary monument.

УДК 130.2:82-313.2

Файзулліна Ганна Станіславівна
аспірантка

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ СЕНС УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ АНТИУТОПІЙ

У статті з позиції філософської антропології та культурології розглядається проблема загрози антропологічної катастрофи під впливом техногенних чинників. Художні антиципації техногенно-антропологічної катастрофи проаналізовані на прикладі світової футурологічної літератури та українського філософського роману. Предметом дослідження стають антиутопії, в яких порушуються проблеми відмирання не лише загальнолюдських цінностей, а й занепаду специфічно національного в культурі. Це супроводжується стрімким розвитком технічних можливостей людства, що можуть мати антигуманний та антикультурний характер. Також в них феномен Постлюдини доповнюється Посткультурою і Постгуманізмом в їх космополітичних, безнаціональних вимірах.

Ключові слова: філософська антропологія, антропологічна катастрофа, культурологія, етнокультура, технофобія, технократія, "касандрівська" функція мистецтва, літературна антиутопія.

В ієрархії сучасних цивілізаційних і культурних цінностей техніка набула домінуючого характеру. Нині існує загроза перетворення її в абсолютно некерований, анархічний чинник псевдопрогресу, який може покласти край існуванню людства через екологічну, соціокультурну та антропологічну катастрофи. Причиною цього є загально відома зростаюча раціоналізація життя, породжена панлогізмом і технократією. На цьому вже наголошував свого часу М. Бердяєв: "Техніка наносить страшні удари гуманізму, гуманістичному ідеалу людини і культури. Машина за своєю природою антигуманістична... Техніка вбивчо діє на душу" [4, 157]. Для М. Бердяєва техніка як індустрія і мистецтво завжди залишається лише засобом реалізації людських цілей, що спрямовані на досягнення найбільшого результату з найменшою витратою сил. Віддатись машинній стандартизації, цивілізаційній дії нежиттєвої сили – значить зректися справді людського.